

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОГО БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА НА ФОРМУВАННЯ МОРСЬКОЇ БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Семенов В. Л.

начальник відділу штабу Командування
Військово-Морських Сил Збройних Сил України
ORCID: 0000-0002-4426-2358

Анотація. Стаття присвячена висвітленню наявних проблем формування безпекового середовища в державі, у тому числі його впливу на формування морської безпекової політики України. В умовах дестабілізації міжнародного простору безпеки існує погроза реалізації безпекових ризиків. Європейська інтеграція є важливою складовою частиною процесу глобалізації сучасного світу та продовженням шляху модернізації західної цивілізації. Глобалізація впливає на безпекову та оборонну політику, у тому числі і в морському безпековому середовищі. Росія як країна-агресор продовжує свій політичний курс на експансію в Чорному морі. Важливе будівництво стратегії забезпечення безпеки в Чорному морі з боку впливових міжнародних організацій. В умовах глобалізації Україні необхідно використати переваги моделі для власного розвитку, тоді як, залишаючись об'єктом дії зовнішніх сил, можна зазнати негативних наслідків.

Ключові слова: глобалізація, євроінтеграція, морське безпекове середовище, безпекові ризики, безпекова та оборонна політика, «зернова ініціатива», міжнародні злочини, експансія країни-агресора.

Semenov V. L. THE INFLUENCE OF THE INTERNATIONAL SECURITY ENVIRONMENT ON THE FORMATION OF MARITIME SECURITY POLICY OF UKRAINE

Abstract. The article is devoted to highlighting the existing problems of the formation of the security environment in the state, including its influence on the formation of the maritime security policy of Ukraine. In the conditions of destabilization of the international security space, there is a threat of realization of security risks. European integration is an important component of the process of globalization of the modern world and the continuation of the path of modernization of Western civilization. Globalization affects security and defense policy, including in the maritime security environment. Russia, as an aggressor country, continues its political course of expansion in the Black Sea. It is important to build a strategy for ensuring security in the Black Sea by influential international organizations. In the conditions of globalization, Ukraine needs to use the advantages of the model for its own development, while remaining the object of external forces may have negative consequences.

Key words: globalization, European integration, maritime security environment, security risks, security and defense policy, "grain initiative", international crimes, expansion of the aggressor country.

В умовах ведення активної фази збройної агресії РФ проти України проблема впливу міжнародного безпекового середовища на формування морської безпекової політики нашої держави набула актуальності.

Реалії сучасного глобального суспільства негативно впливають в першу чергу на ті країни, які знаходяться поза межами так званого «клубу розвинених країн світу». Наша держава перебуває десь на кордоні між тими, хто отримує переваги глобалізації світу, та тими, хто зазнає небажаних наслідків. Відсутність можливості швидкої євроінтеграції України привело нашу державу до «сірої зони»/«арени» з'ясування стосунків між Заходом та Сходом. В зазначеній ситуації невизначеності Україна вимушена вести послідовну

політику з урахуванням наявних ризиків. Протягом останнього десятиріччя вона була не достатньо інтенсивною і послідовною та постійно перебувала в умовах зовнішнього впливу. Відповідно, в цих умовах значно зростала вірогідність виникнення негативних безпекових ризиків.

Глобалізація безумовно впливає на безпекову та оборонну політику всіх без виключення передових країн світу, чим самим вимагає від України визначити та постійно враховувати характер сучасних загроз і викликів для нашої національної безпеки. В наявних умовах ми маємо суттєві протиріччя одночасної необхідності розвитку національної ідентичності і соціально-культурного відродження для закріплення інтересів державності

та потреби у відкритості країни для удосконалення наявної соціально-економічної системи. Це невід'ємно приводить до політичних, економічних, соціальних і культурних впливів на суспільство.

Відкрите вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 року стало продовженням українсько-російської війни 2014 року, участь в якій рф постійно заперечувала. З самого початку війни країна-агресор систематично порушує правила ведення війни та чинить злочини воєнного характеру (масові вбивства, катування та гвалтування мирного населення, руйнування житлової та промислової інфраструктури, мародерство та вивіз продовольства, викрадення українських та міжнародних журналістів, політиків і громадських діячів, насильна депортація українських громадян, використання заборонених видів боєприпасів та хімічної зброї, створення екологічної та радіаційної небезпеки тощо).

Глобальним викликом на фоні російської військової присутності в регіоні стала морська блокада України. Внаслідок російської агресії шість великих морських портів (Одеса, Чорноморськ, Південний, Ольвія, Миколаїв, Білгород-Дністровський) були позбавлені можливостей прийому та відправки вантажу. Порти Азовського моря (Маріуполь, Бердянськ) та Чорного моря (Скадовськ) закриті внаслідок їх тимчасового захоплення, порт Херсон (звільнений 11 листопада) тимчасово не працює. До 24 лютого 2022 року три чверті зовнішнього товарообігу нашої країни здійснювалось через морські шляхи. Через вищезазначені порти проходило понад 90% загального товарообігу. До війни Україна щомісяця експортувала до 5 млн тонн сільгосппродукції через порти Одеси та Миколаєва. 95% експорту зернових та олійних культур йшли через морські порти, 41% валютної виручки Україна отримувала саме через експорт аграрної продукції [7]. Напередодні вторгнення, 13 лютого, під приводом чергових «навчань флоту», росія заблокувала судноплавство на великих ділянках уздовж українського узбережжя Чорного та Азовського морів. Через блокування Росією ділянок Азовського моря рух торгових суден до українських портів був повністю заблокова-

ний – росіяни повністю перекрили Керченську протоку, а у Чорному морі рух суден був суттєво обмежений через те, що закриті райони повністю перекривали рекомендовані маршрути для більшості торгових суден.

Внаслідок морської блокади України перед світовою спільнотою стала чергова погроза настання світового голоду. Невипадково, за ініціативою Генерального секретаря ООН 22.07.2022 р. у м. Стамбул була підписана Ініціатива щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів, сторонами якої стали Турецька Республіка, російська федерація та Україна. Метою цієї Ініціативи стало сприяння безпечній навігації для експорту зерна та пов'язаних з ним харчових продуктів і добрив, включаючи аміак, з портів Одеса, Чорноморськ та Південний. Ця домовленість передбачає, що всі сторони повинні надати максимальні гарантії щодо безпечного та надійного середовища для всіх суден, які беруть участь у цій Ініціативі. Зокрема, Сторони не здійснюватимуть жодних нападів на торгові судна та інші цивільні судна і портові споруди, які беруть участь у цій Ініціативі. Водночас рф порушила взяті на себе зобов'язання вже наступного дня, 23.07.2022 р., завдавши ракетного удару по порту Одеса [8].

Шантажування цими «зерновими ініціативами» стало одним з інструментів спроб впливу рф на світову спільноту. Так, росія 29 жовтня оголосила, що призупиняє участь в угоді з експорту українського зерна, але, незважаючи на це, 31 жовтня судна із зерном вийшли з портів України. При цьому Москва звинуватила Київ в атаці на судна в Севастопольській бухті. Крім того, в рф заявили, що один з безпілотників могли запустити з цивільного судна, яке використовується для експорту продовольства. У свою чергу, координатор ООН з питань гуманітарної допомоги Мартін Гріффітс запевнив у Раді Безпеки ООН, що жодне з суден не знаходилося в коридорі в ніч на 29 жовтня, коли сталася атака. Причому, незважаючи на гучномовні заяви кремля про вихід з «зернових ініціатив», міністр оборони Туреччини Хулусі Акар на пресконференції 1 листопада заявив, що Анкара продовжуватиме виконувати умови

угоди про безпечний транзит зерна, навіть без участі росії [9].

Ми бачимо, що, незважаючи на «не дуже вдалі дії» з боку чорноморського флоту, росія все ще намагається зберігати подальший курс на експансію в Чорному морі як військовими, так і гібридними способами. Закріплення де-факто його статусу як «російського озера» з силовим, геополітичним та гео економічним домінуванням в ньому залишається високо-пріоритетним для нинішнього політичного режиму рф.

У контексті протидії експансіонізму рф уявляється важливим формування чіткої позиції Європейського Союзу як об'єднання країн, до числа яких входять й чорноморські. ЄС переймається питанням свободи навігації в Південно-Китайському морі в контексті амбіцій КНР, хоча не має виходу і не межує з Тихоокеанським регіоном. Водночас питання сусіднього Чорноморського регіону усе ще не набули пріоритетного значення для ЄС, хоча, як показує блокада росією українських портів, такий підхід є вкрай недалекоглядним та має бути переглянутий.

Незважаючи на присутність в Чорному морі трьох країн-членів НАТО, (Туреччина, Румунія та Болгарія) США та НАТО також не мають власних стратегій забезпечення безпеки в Чорному морі, що є критичною проблемою для безпекової архітектури всього регіону.

Надання Україні у 2022 році, в рамках міжнародної-технічної допомоги, країнами-партнерами протикорабельних ракетних комплексів «Гарпун» поки що стало єдиним реальним кроком до забезпечення безпеки в акваторії Чорного моря. Обмежена кількість пускових установок та крилатих ракет поки ще не дає можливості досягнення необхідного паритету з противником. Продовження надходження до

ВМС ЗС України вітчизняних ПКРК «Нептун» та закордонних ударних комплексів типу «Гарпун», “NSM” (берегового, морського та повітряного базування), безпілотних ударних комплексів (підводного та повітряного базування) та сучасних малих підводних човнів (на середньострокову перспективу) неминуче призведе до втрати росією домінування в морі, змусить її діяти в рамках міжнародного морського права.

Іншим можливим шляхом забезпечення миру та безпеки в акваторії Чорного моря може бути постійна присутність оперативного з'єднання під егідою НАТО у складі військово-морських сил чорноморських держав-членів альянсу (Туреччина, Румунія та Болгарія), а також кораблями нечорноморських членів блоку в рамках «Операції з підтримання миру, контролю і забезпечення свободи судноплавства в міжнародних водах Чорного моря». Але, виходячи з наявної невпевненості НАТО і США з цього питання та «особливого погляду» Туреччини, зазначений шлях – маловірогідний.

Протидія нашої держави збройної агресії росії в черговий раз переконує в необхідності європейської інтеграції України. Євроінтеграція України є важливою та невід'ємною складовою частиною процесу модернізації західного світу та глобалізації світової цивілізації. Орієнтуючись на європейську модель розвитку, Україна повинна позиціонувати себе як європейську державу, яка спроможна зробити вагомий внесок у розбудову безпекової, економічної та політичної систем. Стратегія посилення позицій України у міжнародній системі повинна спиратися на підтримку міжнародного суспільства, наявні ресурсні можливості, економічний, соціально-політичний, військовий та інтелектуальний потенціал.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (редакція від 1 січня 2020 р.) / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 19.11.2022).
2. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 1 липня 2010 р. № 2411-IV (зі змінами) / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 19.11.2022).
3. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII (зі змінами) / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020 / Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 19.11.2022).

5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України від 25 березня 2021 р. № 121/2021 / Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text> (дата звернення: 19.11.2022).

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України»: Указ Президента України від 26 серпня 2021 р. № 448/2021 / Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/2021#Text> (дата звернення: 19.11.2022).

7. Кіндсфатер О. Як припинити блокування морських портів України. *АрміяINFORM*. 2022. 17 травня. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/05/17/yak-prypynyty-blokuvannya-morskykh-portiv-ukrayiny/> (дата звернення: 19.11.2022).

8. Розблокування українських портів та свобода судноплавства в Чорному морі: політико-дипломатичний вимір / Б. Устименко, М. Гончар, П. Лакійчук, О. Ішук. *Центр глобалістики «Стратегія XXI»*. 2022. 23 серпня. URL: <https://geostrategy.org.ua/analityka/analitychna-zapyska/rozblokuvannya-ukrayinskykh-portiv-ta-svoboda-sudnoplavstva-v-chornomu-mori-polityko-dyplomatychnyy-vymir> (дата звернення: 19.11.2022).

9. Коршак С. Розбірка в Чорному морі: Туреччина відкинула загрози Путіна щодо «безпеки» зернового коридору ООН, конвої з зерном вийдуть в море. *Kyiv Post*. 2022. 3 листопада. URL: <https://www.kyivpost.com/uk/post/2935> (дата звернення: 19.11.2022).

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (1996). *Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 254к/96-ВР (redaktsiia vid 1 sichnia 2020 r.)* [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of June 28, 1996 № 254к/96-ВР (edition of January 1, 2020)]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> [in Ukrainian].

2. Verkhovna Rada of Ukraine (2010). *Pro zasady vnutrishnoi i zovnishnoi polityky: Zakon Ukrainy vid 1 lypnia 2010 r. № 2411-IV (zi zminamy)* [On the principles of domestic and foreign policy: Law of Ukraine dated July 1, 2010 № 2411-IV (with changes)]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> [in Ukrainian].

3. Verkhovna Rada of Ukraine (2018). *Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 21 chervnia 2018 r. № 2469-VIII (zi zminamy)* [On the national security of Ukraine: Law of Ukraine dated June 21, 2018 № 2469-VIII (with changes)]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, no. 31, art. 241 [in Ukrainian].

4. President of Ukraine (2020). *Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku “Pro Stratehiuu natsionalnoi bezpeky Ukrainy”*: Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020 [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated September 14, 2020 “On the National Security Strategy of Ukraine”]: Decree of the President of Ukraine dated September 14, 2020 № 392/2020]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> [in Ukrainian].

5. President of Ukraine (2021a). *Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 25 bereznia 2021 roku “Pro Stratehiuu voiennoi bezpeky Ukrainy”*: Указ Президента України від 25 березня 2021 р. № 121/2021 [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated March 25, 2021 “On the Military Security Strategy of Ukraine”]: Decree of the President of Ukraine dated March 25, 2021 № 121/2021]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text> [in Ukrainian].

6. President of Ukraine (2021b). *Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 30 lypnia 2021 roku “Pro Stratehiuu zovnishnopolitychnoi diialnosti Ukrainy”*: Указ Президента України від 26 серпня 2021 р. № 448/2021 [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated July 30, 2021 “On the Strategy of Ukraine’s foreign policy activity”]: Decree of the President of Ukraine dated August 26, 2021 № 448/2021]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/2021#Text> [in Ukrainian].

7. Kindsfater, O. (2022). *Yak prypynyty blokuvannya morskykh portiv Ukrainy* [How to stop the blockade of sea ports of Ukraine]. *ArmiiaINFORM – ArmyINFORM*, May 17. Retrieved from: <https://armyinform.com.ua/2022/05/17/yak-prypynyty-blokuvannya-morskykh-portiv-ukrayiny/> [in Ukrainian].

8. Ustymenko, B., Gonchar, M., Lakiychuk, P., & Ishchuk, O. (2022). *Rozblokuvannya ukraïnskykh portiv ta svoboda sudnoplavstva v Chornomu mori: polityko-dyplomatychnyi vymir* [Unblocking of Ukrainian ports and freedom of navigation in the Black Sea: political and diplomatic dimension]. *Tsentr hlobalistyky “Stratehiia XXI” – Centre for Global Studies Strategy XXI*, August 23. Retrieved from: <https://geostrategy.org.ua/analityka/analitychna-zapyska/rozblokuvannya-ukrayinskykh-portiv-ta-svoboda-sudnoplavstva-v-chornomu-mori-polityko-dyplomatychnyy-vymir> [in Ukrainian].

9. Korshak, S. (2022). *Rozbirka v Chornomu mori: Turechchyna vidkynula zahrozy Putina shchodo “bezpeky” zernovoho korydor OON, konvoi z zernom vyidut v more* [Turkey Faces Down Putin Threat on UN Grain Ship “Security”, Convoys to Sail]. *Kyiv Post*, November 3. Retrieved from: <https://www.kyivpost.com/uk/post/2935> [in Ukrainian].